

Євгенія Медведєва,

к. пед. н., доцент кафедри бібліотекознавства
Харківського державного інституту культури

До джерел інформації

У статті здійснюється спроба простежити зародження інформаційної культури за часів стародавнього світу і визначити її концепцію, структуру та особливості як підгрунтя для формування сучасних тенденцій через призму нинішніх наукових поглядів і термінології.

Від самого початку соціального розвитку суспільство відчуває потребу в збиранні, накопиченні, зберіганні, тиражуванні, розповсюдженні та обміні інформацією. В міру ускладнення соціальних відносин і появи писемності ця потреба стає дедалі відчутнішою. З винаходом письма як найважливішого засобу закріплення соціальної інформації на різноманітних матеріальних носіях з'являються широкі можливості для розвитку науки, мистецтва, освіти. Досягнення людської думки, а також успіхи в практичній діяльності почали відображатися у різноманітних інформаційних матеріалах документального характеру. Для зберігання документальної інформації та організації її суспільного використання в стародавньому світі було створено спеціальний соціальний інститут - бібліотеку.

Основним джерелом інформації в тодішніх бібліотеках були рукописні книжки, виготовлені на глиняних табличках, папірусі, шкірі, залізі, шовку, пергаменті тощо. Крім книжок з різних галузей знань, у бібліотеках зберігалися літописи, хроніки, документи господарського й ділового значення, твори мистецтва і музейні експонати.

Так, у фондах Олександрійської бібліотеки (Стародавній Єгипет) були твори авторів різних країн та народів, зокрема рукописи Есхіла, Софокла, Евріпіда, Арістотеля та ін.

Цінність інформації усвідомлювалася здавна. Особливо цінувалися твори наукового, художнього, духовно-морального змісту. Для доставки книжок з різних країн світу утримували спеціальний штат агентів. Якщо не вдавалося придбати оригінал, з

нього робили копію, перекладали з іноземних мов. Уже тоді інформація, втілена у формі книжки, була товаром. За неї часто доводилося платити золотом, обмінювати на інші цінності.

Бібліотека виконувала функції власне бібліотеки (суспільне користування книжками), архіву, музею, видавництва, книгарні, засобів масової інформації, культурно-освітнього центру та центру дозвілля. В ній зосереджувалися всі головні інформаційні процеси і види інформаційної діяльності (в їх сучасній інтерпретації). При цьому досягалася універсальність змісту, повнота відбору найцінніших у науковому й художньому відношенні творів, всесвітнє територіальне охоплення, полімовний, ретроспективний та поточний принципи відбору. Нагромадженням документальних фондів бібліотек займалися видатні вчені, письменники, духовні ієрархи, високоосвічені царські особи.

Розповсюджувалася й використовувалася інформація за кількома каналами: державне управління (царські бібліотеки), релігія (храмові бібліотеки), наука, освіта, література і мистецтво, дозвілля, обмін новинами (царські, імператорські, публічні, шкільні бібліотеки).

Отже, інформація, яка була в розпорядженні бібліотек, широко використовувалася в справах управління державою. Царські бібліотеки володіли багатими і найповнішими зібраннями рукописних книжок та інших документів. Інтелектуальна й духовна еліта суспільства, яка групувалася навколо цих бібліотек, залучалася до розв'язання різних державних проблем у сфері політики, економіки, військової галузі, права тощо.

Так само здійснювалося інформаційне «забезпечення» й інших згадуваних сфер суспільного життя.

Дуже важливий напрям діяльності стародавніх бібліотек - поширення і використання інформації з метою освіти, виховання та навчання молоді.

Цікаво зіставити бібліотеки стародавнього світу з сучасними засобами масової інформації. Саме бібліотеки більшою мірою, ніж будь-який інший соціальний інститут суспільства в ту пору, відіграли роль центру з обміну й розповсюдження новин про різні аспекти міжнародного та державного життя, питань, присвячених новинкам літератури, культури і мистецтва, спорту, життю окремих видатних осіб тощо. Недарма стародавні єгиптяни порівнювали бібліотеки з «Будинками життя». Документально-інформаційна сфера, яку вони формували, несла знання про Космос, про будову світу, його закони, містила відомості про землі та їх населення, його звичаї, релігію й культуру.

Широкий інформаційний обмін між бібліотеками різних країн був цілком природним явищем в умовах повільного зростання нової інформації і зумовлювався законом необхідного різноманіття інформації. Завдяки такій організації інформаційної діяльності стародавні бібліотеки відігравали роль не лише «резервуарів» інформації, а й були базами знань всесвітнього охоплення. При бібліотеках постійно працювали філософи, вчені, політичні й державні діячі, письменники, поети, художники, скульптори. Інколи вони подовгу жили при книгозбірнях, вивчаючи праці з галузей, що їх цікавили, писали твори, а також безпосередньо вели окремі інформаційні процеси: систематизували наявні тексти, звіряли їх з оригінальними джерелами, встановлювали авторство стародавніх рукописів, істинність текстів, робили переклади тощо. Крім цього, для талановитої молоді представники інтелектуальної і духовної еліти організовували при бібліотеках школи, що існували в Ассирії, Шумері, Вавілоні, Стародавньому Єгипті, а згодом і в Єгипті еліністичної доби та ін. На особливу увагу заслуговує Мусейон - академія наук стародавнього світу, яка була одночасно вищою школою, науковим інститутом і бібліотекою - тією самою відомою Олександрійською.

В умовах, коли переміщення в просторово-часових межах не відзначалося високими швидкостями, інформація про інші країни, особливості життя їх населення мала велике значення для емоційно-психологічного стану інтелектуально розвинутої людини. Вона по-своєму допомагала долати просторові обмеження, проникати до інших культурно-історичних глибин.⁶ Це також створювало підґрунтя для високого престижу бібліотеки - осередку інфор-

мації в житті суспільства й окремої людини.

Інформація - знання - наука - освіта - культура стають невіддільними супутниками, а бібліотека - справжньою скарбницею людської мудрості. Недарма в різні часи і в різних народів її називали: «Будинок повчання і порад» (Шумер), «Аптека для душі» (Стародавній Єгипет), «Будинок мудрості і мистецтва» (Стародавній Єгипет), «Будинок мудрості», «Будинок науки» (Арабський халіфат) тощо.

Неухильне кількісне зростання інформації, яке виявлялося в широкому розповсюдженні книжок і знань, неминуче вело до збільшення числа освічених людей. Серед них - багаті городяни, лікарі, юристи, вчителі та ін. Дехто з них формує власні бібліотеки, а для решти місцевого населення відкриваються публічні бібліотеки. Так, створення єдиної їх мережі (близько тридцяти) розпочали римські імператори Юлій Цезар і Клавдій, котрі усвідомлювали значення і роль бібліотек у суспільному житті держави.

Різні за типами бібліотеки (царські і храмові) відрізнялися одна від одної змістовим складом інформації та її цільовим призначенням.

Універсалізм знань був основою енциклопедизму вчених, освіти, всього інтелектуального життя. Тому й інфраструктура інформаційного простору також була універсальною. Однак універсалізм стародавніх, попри найвидатніші досягнення їх цивілізацій, відрізнявся примітивністю, ускладненістю, і це також вплинуло на організацію всієї інформаційної діяльності.

Універсальний характер інформаційного простору сприяє і полегшує процеси впорядкування інформації, її кумуляції, а прагнення до повноти відображення найзначніших творів перешкоджає їх розсіюванню.

Невисокі кількісні показники поновлення документальної інформації спричинили ситуацію, для якої характерна інформаційна недостатність. Проте коли значне місце в житті суспільства посідає усна традиція, це не призводить до різкого загострення ситуації, хоча впливає на форми й організацію інформації.

Рукописний спосіб тиражування інформації не міг забезпечити високих показників її обертання та поновлення. Це компенсувалося широким побутованням усної традиції - безпосереднім спілкуванням та інформаційним обміном, який відбувався між відвідувачами бібліотеки, що теж сприяло формуванню її як наукового, навчально-освітнього й культурного центру. Інформаційний розвиток стародавніх держав сягав високого рівня. Універсальний характер змісту бібліотечних колекцій відбивав такий самий рівень розвитку науки й соціальної

практики стародавніх цивілізацій. Комплексність інформаційної діяльності бібліотек була зумовлена незначним кількісним обсягом різноманітних видів інформації та їх повільним зростанням. Як тільки відбувалося накопичення та наступне зростання інформації, відразу ж функції щодо архівного зберігання, книжкової торгівлі, музейної роботи та тиражування передаються спеціально створеним для цього соціальним інститутам. За бібліотекою закріплюється функція організації суспільного функціонування інформаційних документів широкого соціального значення.

Існування в бібліотеці таких різних інформаційних процесів, як збирання, зберігання, обробка, розповсюдження інформації, управління й організація інформаційної діяльності було передумовою до розподілу праці. В окремих випадках він дійсно мав місце. Проте у своїй основі праця в бібліотеці була переважно універсальною, тобто одна людина могла виконувати різноманітні функції. Спостерігається також накопичення професійних знань з окремих інформаційних процесів.

У цілому рівень розвитку інформаційного середовища цілком відповідав рівню розвитку науки, досягнутих знань і вимогам до нього з боку різних суспільних структур. Досягалось це завдяки увазі та турботам правителів держав, які усвідомлювали значення інформації в управлінні й організації суспільного життя. Найбагатші бібліотеки були в державах, які досягли висот у всіх галузях науки, культури, освіти, літератури і мистецтва.

Інформації, знанню надавалося не меншої значущості, ніж тепер. Бібліотека й та система документальних комунікацій, котра розгорталася навколо неї, складала «ядро» всіх інформаційних процесів: від повсякденних новин до цінностей інтелектуального й духовного характеру.

Водночас, підкреслимо ще раз, у своїх первісних формах бібліотека стародавнього світу була комплексною установою, втілювала всі компоненти сучасних документальних комунікацій. Донедавна такий стан сприймався як якийсь анахронізм. Сьогодні, коли в цілому сформувалися уявлення про віртуальну бібліотеку як бібліотеку майбутнього, наше сприйняття минулого значно змінюється. Перед нами знов і знов постає питання про те, що споріднює та об'єднує бібліотеку стародавнього світу й сьогоденню. Що зі спадщини минулого можна залучити до завтрашнього? На ці питання ще маємо відповісти.

1. Античность как тип культуры / Под ред. А.Ф. Лосева. - М.: Наука, 1988. - 333 с.
2. *Бернал Джон*. Наука в истории общества / Пер. с англ. - М.: Иностран. лит-ра, 1956. - 735 с.
3. *Владимиров Л.И.* Всеобщая история книги: Древний мир. Средневековье. Возрождение. XVIII век. - М.: Книга, 1988. - 310 с.
4. *Кедров Д.М.* Классификация наук: В 3 кн. - М.: Изд-во ВПШ и АОН, 1961.
5. *Кириллин В.А.* Страницы науки и техники. - М.: Наука, 1986. - 494 с.
6. *Симон К.Р.* История иностранной библиографии. - М.: Изд-во Кн. палата, 1963. - 736 с. - Гл. 1. Зарождение библиографии. - С. 31-42.
7. Словарь античности / Пер. с нем. - М.: Прогресс, 1989. - 704 с.
8. *Талалакина О.И.* История библиотечного дела за рубежом: Учебник. - М.: Книга, 1982. - 272 с. - Гл. 1. Библиотеки Древнего мира. - С. 6-27.
9. *Шира Джесс Х.* Введение в библиотечноеведение: (основные элементы библиотечного обслуживания). - М.: Высш. шк., 1983. - 256 с. - Гл. 1. От Шумера через века. - С. 16-60.